

॥ २ ॥

षड्यन्त्रको खेती

१८ जेठ २०५८ रातको पहिलो प्रहर बादलले काठमाडौँ उपत्यका ढपक्कै ढाकेको थियो। एउटा हेलिकप्टर विमानस्थलबाट उड्यो र मेघको घेरालाई तोडेर बारम्बार पश्चिमतर्फ जाने कोसिस गर्दागर्दै असफल भयो अनि अँध्यारोमा क्षिपिक-क्षिपिक बत्ती बाल्दै विमानस्थलतिरै फर्कियो।

नारायणहिटी दरबारमा विध्वंसकारी घटना भएको यसअघि नै थाहा भइसकेको थियो। न्युरोसर्जन डा. उपेन्द्र देवकोटालाई सेनाको जिपले थापाथली नर्भिक अस्पतालबाट हतार-हतार छाउनीस्थित सैनिक अस्पताल पुऱ्यायो। त्यहाँ पुग्दा उनले लामबद्ध लासहरूको थुप्रो देखे। खरानी वर्ण भइसकेको एक लासको छातीमा साइबाबाको लकेट कुन्डिएको थियो। डा. देवकोटाले दोहोऱ्याएर हेर्दा पो थाहा पाए, त्यो लास राजा वीरेन्द्रको रहेछ। श्रुतिको सास भने अझै बाँकी थियो। यसैबीच डा. देवकोटा माथि शल्यकक्षमा पुगेर युवराज दीपेन्द्रलाई बचाउन जुटे र आफ्नी पत्नी डा. मधु देवकोटा (दीक्षित)लाई मोबाइलमा फोन गरी यो कुरा बताए। केही समयपछि नै मधुको फोन आयो-

“कनक, बर्बाद भएछ, एभ्रीवडी इज डेड् !”

“के भनेको ?”

“नारायणहिटीमा, रोयल फ्यामिली का सबै जना डेड् !”

यसरी थाहा भयो- मधुमार्फत राजा वीरेन्द्र, रानी ऐश्वर्य, अधिराजकुमारी श्रुति, अधिराजकुमार निराजनलगायत राजपरिवारका आठ जनाको मृत्युको कुरा । दीपेन्द्रको देहावसान पर्सिपल्ट भयो ।

राति उडेको त्यो हेलिकप्टर अधिराजकुमार ज्ञानेन्द्रलाई लिन पोखरा जान खोजेको रहेछ । मोटर बाटोबाटै काठमाडौंका लागि हिँडेका ज्ञानेन्द्रलाई भोलिपल्ट बिहान मात्र हेलिकप्टरले गजुरीवाट उपत्यका उतायो ।

आजसम्म पढिएका, सुनिएका र प्राप्त भएका विवरणका आधारमा युवराज दीपेन्द्रले आफ्ना पितालगायत अरू सबैलाई गोली हानेको प्रस्ट हुन्छ तर, विशेषगरी ज्ञानेन्द्रको परिवारका सबै सदस्य बचेको र पारसको ज्यादतीपूर्ण अतीतका कारण भोलिपल्ट बिहानैदेखि ‘षड्यन्त्र’का कुरा मात्र सुनिन थाले । नारायणहिटीभित्र वीरेन्द्रको परिवारबीचको तनाव, अन्तर्द्वन्द्व तथा ‘खान्दानी’ परिवेशभित्र भएको कानेखुसीवारे प्रायजसो सबै जनता अनभिज्ञ नै थिए । त्यसैले पनि यत्रो हत्याकाण्ड भएपछि षड्यन्त्र भएको वा रचिएको हल्ला पत्याउन धेरैलाई गाह्रो भएन भने युवराज दीपेन्द्रलाई दोष लगाउँदा धेरैले नपत्याउनु पनि स्वाभाविकै थियो ।

भूमिगत अवस्थामा रहेको माओवादी भने ‘षड्यन्त्रको खेत’मा पानी लगाउन व्यस्त बन्यो । उता रातारात उत्पन्न परिस्थितिका माछ हत्याकाण्डमा ज्ञानेन्द्रको संलग्नता रहेको किटानीका साथ सुरु भएको भयानक षड्यन्त्रको ‘सुझाव’ विपरीत रहेका प्रमाण, विवरण परिस्थितिका आधारमा तार्किक रूपमा आफ्ना भनाइ राख्न र खण्डन पेश गर्न सक्ने अधिकांश जानिफकार तथा बुद्धिजीवीहरूले मौन व्रत लिए र आजसम्म लिएकै छन् । पढेलेखेका ठहरिने नेपाली समाजका प्रतिनिधिहरूले प्रमाण नपुगेको र साधारण विश्लेषणले पनि अपूर्ण बनाइदिने यस षड्यन्त्रको कथालाई मान्यता र बढावा दिए । उता नेपाली बौद्धिकले मान्यता दिइसकेपछि संसारभर यही षड्यन्त्रको कथा फैलिने मौका पायो ।

नेपाललाई आधुनिक र परिपक्व मुलुकमा परिणत गर्दै वास्तविक विकसित राष्ट्र बनाउनु छ भने बाटो, पुल, अस्पताल र जलविद्युत्को योजना बनाउनुभन्दा पहिले फराकिलो सोचाइका साथ गम्भीर चिन्तन गर्ने बानीको सुरुवात गर्नु जरुरी छ। विश्लेषण र प्रमाणविना कुनै पनि घटना या घटनाक्रमको सन्दर्भमा अन्धाधुन्ध टिप्पणी गर्ने र 'पड्यन्त्र' भएको निष्कर्षमा पुग्ने बानी छुटाउनु जरुरी छ। तथ्य र तर्कमा आधारित रहेर निष्कर्षमा पुग्ने र परेका बेलामा मनमा लागेका र देखेका कुरा प्रस्टसँग बोल्ने आँट पनि चाहिएको। नत्र त कहाँ नै रह्यो र आत्मसम्मान ?

आज पनि काठमाडौँका धेरैजसो पढेलेखेकालाई दरबार हत्याकाण्डका बारेमा सोध्यो भने उनीहरूले 'पड्यन्त्र भएको' नै ठोकुवा गर्छन् तर कसले, कसरी र किन पड्यन्त्र गयो ? भन्ने प्रश्नको उत्तर भने चपाएर दिने गर्छन्। उनीहरू न त त्यससम्बन्धी विस्तृत विवरणमा छिर्न र त्यसका विषयमा सोधखोज गर्न जरुरी ठान्छन्, न त प्रस्टसँग बोल्न नै चाहन्छन्। ज्ञानेन्द्रले नै पड्यन्त्र गरेको भन्न चाहन्छन् तर सो कुरालाई ओकल्ने आँट भने गर्दैनन् र 'थाहा छैन' भनेर पन्छिन्छन् खोज्छन्। यस खाले प्रवृत्तिले एउटा खास पङ्क्तिको बौद्धिक चरित्रको प्रतिनिधित्व गर्छ - थोरै दिमागी कसरत गर्ने, सस्तो अडान लिने तर त्यही अडान पनि निर्धक्कसँग पेस गर्न नसक्ने।

पाठक महोदयले आफै यो प्रश्नको जवाफ दिई हेर्नुस्, "राजा वीरेन्द्रलाई कसले मारेको होला ?" तपाईंको जवाफ के हुन्छ कुनै, तर मेरो निष्कर्ष भने मैले पेश नगरी हुँदैन - आजसम्म उपलब्ध प्रमाण तथा तर्कको आधारमा यो भन्न सकिन्छ कि नारायणिहिटी विध्वंस युवराज दीपेन्द्रबाट रचिएको थियो। भोलि नयाँ प्रमाणले अर्कै तथ्य दर्साए म मेरो यो ठम्याई बदल्न तयार छु।

पड्यन्त्रको खेती गर्ने परम्परा एउटा आधुनिक युगभित्र रहेको अविकसित समाजको चिह्न हो जस्तो लाग्छ। जतिबेला विश्लेषण गर्नका लागि बौद्धिक जगत्मा पर्याप्त पढाइ या शोच पुग्दैन तथा तथ्य सङ्कलनको लागि सूचनाको अभाव पनि हुन्छ, त्यतिबेला पड्यन्त्रकारी मस्तिष्कले खेल्ने ठाउँ पाउँछ। आँखाअगाडि नै हाजिर भएका प्रमाण र

विवरण तौलने क्षमता नपुगेपछि षड्यन्त्रको तलतलमा डुब्नु नै सजिलो र प्यारो लाग्ने गर्छ। मानसिक कसरत गर्न कञ्जुस्याइँ गरिन्छ र अपरिपक्व सोचाइ तथा मान्यताहरूको विकास हुन्छ। सायद, नेपालमा बुद्धिजीवी भनिनेहरूमध्ये राम्ररी समाजशास्त्र पढेका थोरै भएकाले होला, यहाँ तर्कको प्रयोग कम हुने गर्छ र षड्यन्त्रको भुमरीमै वढी रमाउने गरिन्छ। यस्तो बौद्धिक क्षेत्रले समाजलाई नेतृत्व दिन सक्ला र? साँच्चै भन्नुपर्दा हामीकहाँ राजनीतिक क्षेत्रबाट आएको प्रचारवाजीलाई साहसका साथ नकार्न सक्ने 'सार्वजनिक बुद्धिजीवी' (पब्लिक इन्टलेक्चुअल) को खडेरी नै छ। र, बुद्धिजीवीले आफ्नो दायित्व निर्वाह नगर्दा जनता र नभुल्लमा पर्दछन् र राजनीतिक गतिरोध निम्तिन्छ। जब प्राप्त सूचनाको आधारलाई पर्बाह नै नगरी नारायणहिटी हत्यामा ज्ञानेन्द्रको हात भएको कथनमाथि शङ्का गर्दै प्रश्न गरिँदैन र षड्यन्त्रको तलतलको दलदलमा बौद्धिक वर्ग आफै फस्दछ, बाँकी समाजलाई के नै भन्न सकिन्छ र?

षड्यन्त्रका कथाहरूको आड लिँदा र यीमाथि भरोसा गर्दा क्षणिक सन्तुष्टि त पाइन्छ तर त्यसले समाजमा भने अन्योल मात्र निम्त्याउँछ। हल्लाहरूको प्रभावबाट उम्कन पढेलेखेकाहरूबाट चिन्तन र इमानसहितको विश्लेषण क्षमता चाहिन्छ किनकि उसले बाँकी नागरिकलाई सुसूचित गर्न सकोस्। यस अर्थमा नारायणहिटी हत्याकाण्डबारे सामाजिक नेतृत्व गर्ने वर्ग, राजनेता, प्राध्यापक, पत्रकार, विश्लेषक, नागरिक अगुवा आदिले तथ्य र तर्कको माग पूरा गर्न सकेनन्। युद्धले त्यसै पनि जर्जर बनाइरहेको तत्कालीन परिस्थितिमाछ आइपरेको गम्भीर र कहालीलाग्दो नारायणहिटी हत्याकाण्डको प्रत्यक्ष तर दीर्घकालीन असर नेपालको राजनीतिक, आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा पर्न गयो। अपत्यारिलो षड्यन्त्रको सुझाव सर्वत्र छाइदिँदा हत्याकाण्डको असर फन् गहिरो हुन पुग्यो।

कसैको भित्री मनमा ज्ञानेन्द्रले आफ्नै दाइ र सन्तानको हत्या गर्ने योजना बनाएको र कार्यान्वयन गरेको विश्वास भएको भए त्यस्तो व्यक्तिले हत्याकाण्डकै सेरोफेरोदेखि ज्ञानेन्द्रलाई कुनै पनि हालतमा राजा मान्नु हुँदैनथ्यो। त्यस्तो व्यक्तिले देशव्यापी रूपमा त्यस्ता 'पापी', 'हत्यारा'को विरुद्ध निरन्तर वैचारिक आन्दोलन चलाउनुपर्थ्यो। हिंस्रक

क्रियाकलापद्वारा नभई वैचारिक आन्दोलनद्वारा नयाँ राजालाई मान्यता नदिने अठोटका साथ ज्ञानेन्द्रको सूर्य नउदाउँदै अस्ताउन बाध्य तुल्याउनुपर्दथ्यो । तर राजनीतिक मैदानमा हत्याकाण्डको फाइदा लिन तम्सेको माओवादीले बाहेक कसैले या कुनै समूहले ज्ञानेन्द्रका विरुद्धमा सामान्य वक्तव्यवाजी गर्न समेत रुचाएन । मात्र कोठे बहसमा पड्यन्त्रको सुझावको मलजल गरियो ।

लेखकको भनाइ यति मात्र हो- 'समाजको नेतृत्व गर्छु' भन्नेहरूमध्ये कसैको मनको कुनै कुनामा पनि ज्ञानेन्द्रले वीरेन्द्र माने पड्यन्त्र गरेको भन्ने दह्रो विश्वास नभएकाले नै उनीहरूले हल्का रूपमा जे भने पनि ज्ञानेन्द्रका विरुद्ध कुनै अभियान नचालेका हुन् । हत्यारा भनेर जान्दाजान्दै भयका कारण उनीहरूले त्यस्ता हत्यारालाई राजा बन्नसम्म दिन्छन् भन्ने कुरा म पत्याउँदिनँ ।

जहाँसम्म प्रमाणको कुरा छ, त्यसका लागि नारायणहिटी हत्याकाण्ड हुँदा त्यहाँ रहेका २४ जनामध्ये मर्ने ८ जनाबाहेक बाँचेका १५ जनालाई सोध्ने पुग्नुपर्ने हो । हत्याकाण्डबारे जान्न चाहनेहरूका लागि सो घटनाबारे छानबिन गर्न गठित आयोगको प्रतिवेदनमा उनीहरूले दिएको विवरणको हबहु 'ट्रान्स्क्रिप्ट' हाजिर छ । त्यही अन्तर्वार्ताको भिडियो एकताका नेपाल टेलिभिजनको अधीनमा थियो, त्यो पनि अनुसन्धान गर्न चाहनेले पत्ता लगाउन सक्नुपर्ने हो । उदेक लाग्दो कुरा त के छ भने हत्याकाण्डका प्रत्यक्षदर्शी बालबच्चाहरूको बयानलाई समेत विश्लेषकहरूबाट त्यति वजन दिइएन र विश्वास गरिएन । के उनीहरूको बयान पनि पड्यन्त्रकै पाटो थियो ? राजनीतिक रूपले उनीहरू पूर्वाग्रही पक्कै थिएनन् होला । मलाई लाग्छ- नेपालको परिस्थिति त्यति त्रासजनक छैन, जहाँ 'हत्यारा ज्ञानेन्द्र'को डरले हत्याकाण्डका प्रत्यक्षदर्शीले आज वर्षौं पछिसम्म पनि केही नभनून् वा भन्न नचाहून् । तर सोध्न र जवाफ सार्वजनिक गर्न किन कोही अग्रसर छैन ?

कसले मायो त राजा वीरेन्द्रलाई ? जवाफका लागि केही परिस्थितिजन्य प्रमाणलाई नियाल्नुपर्ने हुन्छ किनकि त्यो त्रिभुवन सदनका मूल पात्र वितिसकेका छन् भने बाँचेकाहरूको बयानलाई विश्वसनीय मानिएको छैन । हत्याकाण्डताका युवराज दीपेन्द्र मानसिक तनावमा थिए भन्ने

ठम्याइ उनीसँग नजिक रहेकाहरूको छ। काका धीरेन्द्रलाई समेत पदच्युत गर्न सक्ने आमा ऐश्वर्यले छोरालाई देवयानी राणासँग विवाह गर्नका लागि निषेध गरेकी थिइन्। जुद्ध शमशेरको परिवार (रानी ऐश्वर्य) तथा चन्द्र शमशेरको सन्तान (देवयानीका बाबु पशुपति शमशेर राणा) बीचको पुरानो प्रतिस्पर्धा र कुण्ठाले वर्तमानसम्म असर पारेको रहेछ। भारतको रवाफी ग्वालियर घरानाकी पुत्री (देवयानी राणाकी आमा)बारे ऐश्वर्यको नकारात्मक सोचले पनि दीपेन्द्रको रोजाइ स्वीकार्य नहुनुमा भूमिका खेलेको देखिन्छ।

बूढानीलकण्ठ स्कूलमा पढेका तर खासै केही इलम नगरी मात्र 'युवराज'को पद बोकेका दीपेन्द्रमा देवयानीलाई विवाह गरे श्रीपेच हरण हुने आमाको धम्कीले ठूलै तनाव उत्पन्न भएको हुनुपर्छ। फेरि, बाबु वीरेन्द्रले राम्रो नियन्त्रणमा नराखेका दीपेन्द्रमा रक्सी तथा चरेस लिने आदत बसेको र साथीभाइको जस्तो व्यवहार गर्ने अङ्गरक्षकहरूले पनि यो लतका विषयमा कुनै कदम नचालेको बुझिन्छ। सानैमा पेस्तोल उपहार पाएर चलाउन सिकेका दीपेन्द्रलाई बन्दुक मोह त थियो नै। त्यतिवेला माओवादीसँग लड्न सेनाका 'कर्णेल-इन-चिफ' भएका नाताले उनले तीन-तीन अत्याधुनिक स्वचालित बन्दुकको निरीक्षण गर्दै थिए र ती अस्त्र आफ्नै 'खोपी'को ज्याकमा सुसज्जित थिए।

दीपेन्द्रले हत्याकाण्डको केही दिनअगाडि योजनाबद्ध हिसाबले सबैलाई रात्रिभोजमा डाकेका थिए- चितवन र पोखरा भ्रमणमा रहेका काका ज्ञानेन्द्र र प्रधानमन्त्री गिरिजाप्रसाद कोइरालालाई समेत विशेष आग्रहका साथ। प्रधानमन्त्रीले 'पारिवारिक भेलामा आउँदिन', भनेर इन्कार गरेका थिए। नारायणहिटी प्राङ्गणभित्र दीपेन्द्रकै वासस्थान त्रिभुवन सदनमा त्यो १८ गतेको कालरात्रिमा बाबु-आमा, काका-काकी, बहिनी-ज्वाइँ, बच्चावच्ची आदि भेला भए। छलफल र डिङ्कस चल्दै थियो। दरबारभित्र नितान्त पारिवारिक समारोह भएकोले अङ्गरक्षकहरू छुट्टै कोठामा बसेका थिए। प्रत्यक्षदर्शीबाट सार्वजनिक भएको सूचनाअनुसार अलि मात लागेको जस्तो देखिएपछि दीपेन्द्रलाई अरूको आडमा माथि 'बेडरुम'मा पठाइएको थियो तर एकैछिनमा मिलिटरी पोसाक लगाई तीन बन्दुक भिरेर उनी तल ओर्लिए। छुराले एक जनालाई मार्ला, अरूले नियन्त्रणमा ल्याउन कोसिस

गर्दागर्दै पेस्तोल हुनेले दुईजना, तर मिनेटमा दर्जनौं राउन्ड फायर गर्न सक्ने स्वचालित बन्दुकले एकैछिनमा नौ जना मार्न असम्भव थिएन ।

दीपेन्द्रको जस्तै अनुहार भएको मुकुण्डो लगाएर कसैले गोली चलाएको भन्ने आशङ्का भने बढी हिन्दी फिल्म हेर्नेको बुझाइ मात्र हो । वास्तवमा कसैको अनुहार दुरुस्त हुने गरी प्रयोग गर्न सकिने रबर 'मास्क' कतै बन्दैन, सिवाय बलिउड सिनेमामा । ठूलो पर्दामा विशेष गरी खलनायकबाट 'मास्क'को प्रयोग भएको जसरी देखिन्छ त्यो त फिल्म सम्पादनको तरक्की मात्र हो । तर यो कुरा नबुझ्नेका लागि दीपेन्द्रको अनुहारको मुकुण्डो लगाएर अरू कसैले गोली चलाएको हो भन्ने ठोकुवा पत्याउन सजिलो भइदियो । यस्तै उक्त रात कैयन् सुरक्षाकर्मी गायब गरिएको र लासलाई टुकमा लगेर जलाइएको हल्ला अझै जीवित छ तर त्यति धेरै मान्छेहरू मारिँदा पनि परिवार वा आफन्तबाट उनीहरूको खोजी किन भएन ? आजसम्म धेरैले मान्दै र भन्दै आएको 'प्रमाण'का आधार ज्ञानेन्द्रको वर्तमान निरङ्कुश स्वभाव र पारसको विगतको क्रियाकलापबाट मात्र जन्मिएको जस्तो देखिन्छ ।

नारायणहिटी हत्याकाण्ड दीपेन्द्रले नै रचेका हुन् भन्ने प्रत्यक्षदर्शी छन् र दिवङ्गत दीपेन्द्रको मनस्थिति र आन्तरिक तनावबारे पनि परिस्थितिजन्य प्रमाण हाजिर छन् । राजा ज्ञानेन्द्रको हकमा हत्याकाण्डको बेला उनी पोखरामा रहेको तथ्य कसैले इन्कार गर्दैन । उनको निजी परिवारका सबै सदस्य बाँचेकोमा उनीमाथि शङ्का गरिएको छ तर उपलब्ध प्रमाणको सामु यो तथ्यले आफैमा धेरै वजन पाउँदैन । यस सन्दर्भमा के कुरा पनि सम्झन जरुरी छ भने घटनामा ज्ञानेन्द्रको परिवारका सदस्य मात्र बचेका थिएनन्, बरु त्यो कोठामा रहेका आधाभन्दा बढी परिवारजन पनि बाँचेका थिए । आयोगको 'ट्रान्स्क्रिप्ट'ले दिएको सूचनाअनुसार पनि उक्त घटनामा बाँच्नेहरूको विचार जनतासामु ल्याउन कुनै अनुसन्धानकर्ताको काम हुन सक्दछ ।

यस घटनाका विषयमा बौद्धिक वर्ग नबोल्नुको कारण बौद्धिक जमातमाथि ज्ञानेन्द्रको आक्रोशको डर नभई जनतामाथि ज्ञानेन्द्रद्वारा नै पड्यन्त्र भएको छ भन्ने विश्वास बढ्न गएकोले, त्यस विश्वासको खिलाफ अड्न नसक्नु हो । अधिराज पारसको हकमा दीपेन्द्रको विध्वंस

सुरु हुँदा उनले त्यो कोठाको एक भागमा रहेका बच्चाबच्चीलाई बचाउन 'दाइ नमार्नोस्' भन्दै हात फिँजाएको जानकारी ती नातेदार बालकहरूले दिएका छन्। उता, ज्ञानेन्द्रको परिवारलाई मात्र किन केही नभएको त भन्नेको जवाफ छ- रानी कोमललाई जाँच्ने डाक्टरको भनाइमा कोमलको छाती नै पूरा छेड्ने गरी गोली पसेको थियो र 'रिब'का हाडहरूलाई पनि चोट लागेको थियो। मुटु अलिकति मात्र छल्दै गोली फोक्सो छेडेर पछाडि ढाडबाट निस्केको थियो। गोली अलिकति यताउता भएको भए रानीको पनि आफ्ना जेठाजू, दिदी र अन्य परिवारजनसँग देहावसान निश्चित थियो।

प्रमाण र प्रत्यक्षदर्शीको कुरा त एउटा भयो, अरु फराकिलो परिप्रेक्ष्यबाट पनि षड्यन्त्रको सम्भावना न्यून भएको अडकल लगाउन सकिन्छ। २१औँ शताब्दीको युगमा पनि के, शक्तिशाली राजा बन्ने दाउमा ज्ञानेन्द्रले योजना बनाई दाइलाई मारेर आफू राजा बन्न खोजे होलान् ? राजा भइसकेपछि देखिएको ज्ञानेन्द्रको मुख्याड्ड र निरडकुशता लादने चेष्टा गरेको भरमा उनलाई दाजु मार्ने योजना रचे भन्न मिल्छ ? षड्यन्त्रपूर्ण हत्या गर्ने योजना बनाउँदा र एउटा राजालाई आफ्ना आफन्तसामु मार्न खोज्दा देखिने असङ्ख्य 'भेरिएबल्स' (नियन्त्रण भन्दा बाहिरका विभिन्न सम्भावनाहरू)का जोखिम मोलेर कसैले त्यस्तो हत्याकाण्ड रच्यो होला ! फेरि अरू पनि मर्ने सम्भावना हुँदाहुँदै सपरिवार उपस्थित भोजको बीच अरू कसैलाई लगाएर दाइको हत्या गर्न लगाउनु मूख्याड्ड हुँदैनथ्यो ? ती अन्य षड्यन्त्रकारीले कुनै बेला आफ्नो सहभागिताबारे बक्लान् भन्ने सम्भावना पनि हेर्नुपन्थो। ईर्ष्या, लोभ र पापपूर्ण कार्य गरेको भनिएका ज्ञानेन्द्रको मस्तिष्कमा जो-कोहीले आफैलाई राखेर हेरून् र प्रश्न गरून्- यो सब पत्यार लाग्ने कुरा हो ?

हालसम्म प्राप्त प्रमाण, प्रत्यक्षदर्शी तथा नजिक रहेकाहरूको भनाइ, तर्क तथा बृहत् पृष्ठभूमिको आधारमा जसरी र जताबाट हेर्दा पनि ज्ञानेन्द्रले उनका दाइलाई मार्ने योजना बनाएको होइन भनेर ठोकुवा गर्न सकिन्छ। जत्तिकै असहमत भए पनि एकैछिनलाई मेरो यो विश्लेषण मानिदिनुस् र सोच्नुस्- यदि ज्ञानेन्द्र आफ्नो दाइ र अन्य परिवारको हत्याकाण्डमा बेकसुर रहेछन् भने उनीमाथि कत्रो भयङ्कर

आरोप लाग्न गयो त। एक व्यक्तिमाथि अन्याय भयो कि भएन ? आफ्ना भाइ-बहिनी, अन्य नातेदार गुमाउनु र त्यसै क्षणदेखि सबैको हत्याको दोष पनि कहिल्यै नमेटिने गरी आफैमाथि बर्सिनुको पीडाको लेखाजोखा गर्दा कति दुःख हुन सक्छ ? के दुःखको पीडा महसुस गर्न पनि नपाउँदै हत्याको आरोप तेर्सिनुको पीडा र मर्म हामीले बुझ्न सकौंला ? ज्ञानेन्द्र निर्दोष रहेछन् भने मानवताको दृष्टिकोणबाट उनीमाथि लागेको कलङ्क र अमानवीय व्यवहारको अनुमान आफै लगाउनुस्। एक त कानुनी शासनको मान्यता विपरीत अपराधी ठहर नभएसम्म निर्दोष मान्नुपर्ने सभ्य समाजको मान्यताअनुसारको व्यवहार भएन, अर्को हामीमाथि रहेको गैरमानवीय प्रवृत्ति पनि संसारसामु छताछुल्ल भयो, जुन कुरा खतरनाक पनि हो। जब शोच, आँट र मानवीयताको अभाव हुन्छ र पूरै समाज तहसनहस हुन्छ, तब त्यो कमजोरीको फाइदा लिन इमान र संस्कृति नभएको कुनै पनि शक्तिले आफूलाई अगाडि सार्न सक्छ। माओवादी पनि यस्तै शक्ति थियो, जसले एकातिर राजसंस्थालाई कमजोर तुल्याउने षड्यन्त्रको खेती गर्‍यो भने अर्कोतिर त्यही राजसंस्थाअन्तर्गत राजा भएका ज्ञानेन्द्रसँग साँठगाँठ गर्दै अन्य राजनीतिक दलहरूलाई पाखा लगाउने योजना बुन्न पनि पछि हटेन।

ज्ञानेन्द्रको अधिनायकवादी चरित्रलाई दाइ र परिवारका अन्य सदस्यको हत्याको दोषी ठहर्‍याउने प्रमाण र आधारको रूपमा लिन सकिँदैन। यी दुई अलग-अलग विषय हुन् - एक, हत्याकाण्डको तथाकथित रचयिता, दुई 'असोजतन्त्र' र 'माघ १९'का रचयिता। ज्ञानेन्द्रले १८ असोज २०५८ पश्चात् र १९ माघ २०६१ मा जे जस्ता क्रियाकलापहरू गरे ती नै उनलाई पदच्युत गर्न र यदि राजसंस्था रहिरहेको भए पनि श्रीपेच खोस्न पर्याप्त कारण र आधार बनिसकेका थिए। तर निरङ्कुश र अधिनायकवादी हुँदा ज्ञानेन्द्र नै नारायणहिटी हत्याकाण्डको रचयिता पनि थिए भन्ने सुझाव त कुतर्क मात्र हो। आजसम्मका प्रत्यक्षदर्शीको विवरणको आधारमा त्रिभुवन सदनको बैठक कोठाभित्र ६ जनाको हत्या गर्ने दीपेन्द्र नै थिए भन्न सकिने अवस्था छ। बाहिर दुई जना (ऐश्वर्य र निराजन)लाई पिछ्छा गरेर गोली चलाउने पनि दीपेन्द्र नै थिए पनि भन्न सकिन्छ। दीपेन्द्र स्वयंको

मरणको हकमा भने यसै हो भन्न मुश्किल छ- या त उनले बायाँ हातले आफैले पिस्तोल चलाए या त हत्याको शृङ्खला रोक्न त्यहाँ आइपुगेका कसैले उनीमाथि गोली चलायो ।

विज्ञानको विकास नभएको तथा जनतामा पर्याप्त चेतना र सूचना नपुगेको समाजमा रूढिवादीपन र अन्धविश्वासको राज हुने गर्थ्यो । विज्ञानले धेरै कुरा बुझाएपछि अन्धविश्वास, कर्मकाण्ड र कतिपय धार्मिक पक्षलाई ओखेलमा परिदियो । विज्ञानको अभावमा दर्शनले पनि कर्मकाण्डलाई ठाउँ दिएको थियो, संसार र समय बुझाउने माध्यमको रूपमा । वैज्ञानिक युगमा सबैले तथ्य र तर्कको आधारमा आफ्नो बुझाइ बदल्छन् भन्ने कुराचाहिँ होइन रहेछ । षड्यन्त्रको खेती आधुनिक युगको कर्मकाण्डजस्तै हुन पुगेको छ र एक खालको अन्धविश्वासलाई नै यसले मलजल गरेको छ । स्तरीय पठनपाठन गरेका 'सार्वजनिक बुद्धिजीवी'को अभाव रहेको समाजमा विश्लेषणबाट कुनै पनि प्रश्नको जवाफ खोज्न रुन्छटिलो हुने हुनाले षड्यन्त्रको बाटो हिँड्न नै सबैलाई सजिलो लाग्छ । आधुनिक युगमा अन्धविश्वासको ठाउँ षड्यन्त्रको खेती गर्ने प्रवृत्तिले ओगटेको छ । हुन त विकसित मुलुकमा पनि अन्धविश्वास र अन्य रूढिवादीपन हटेको छैन र षड्यन्त्रको खेती त्यहाँ पनि हुन्छ, मात्र मात्र हामीकहाँ केही बढी हो । आजसम्म पनि अमेरिकी राष्ट्रपति जोन एफ केनेडीको सन् १९६३ को हत्या र बेलायती युवराज्ञी डायनाको सन् १९९७ को मरणलाई लिएर नानाथरी अड्कल काटिँदै छन्, यद्यपि दुवैमा कुरा प्रस्टै छन् । कम विकसित मुलुकमा 'षड्यन्त्र'का गफ र मान्यताले अझै बढी ठाउँ पाएको देखिन्छ । यस्तो 'अविकसित' मनस्थितिले समाजलाई कुनै पनि हिसाबले वैज्ञानिक र आधुनिक राज्यव्यवस्थातर्फ जान टेवा पुऱ्याउँदैन ।

राजतन्त्रको अन्त्य भइसकेपछि नारायणहिटीबाट बहिर्गमनको समय, २९ जेठ २०६१ मा आफ्नो प्रेस वक्तव्य सुनाउने क्रममा पूर्व राजा ज्ञानेन्द्रले करिब ७-८ मिनेट हत्याकाण्डको बारेमा पहिलोपल्ट आफ्नो विचार प्रकट गरे । आफूमाथि लागेको षड्यन्त्रको आरोप अन्यायपूर्ण भएको बताए र यसअघि आफ्नो पदका कारण बोलन नसकेको कुरा सुनाए । पत्नी कोमललाई लागेको चोटको विवरण र हत्याकाण्डको

प्रत्यक्षदर्शी जीवितै रहेको बारे जानकारी दिए। त्यो एक अनौठो र कारुणिक क्षण थियो अथवा हुनुपर्ने थियो, जहाँ पूर्वराजा आफू दरबार छाड्ने बेला नारायणहिटी हत्याकाण्डमा बेकसुर भएको कुरा सारा जनतालाई सुनाउँदै थिए। श्रीपेच गुमाएका ज्ञानेन्द्रले आफ्नो सफाइ यसरी दिँदा र आफू निर्दोष भएको कुरा मुलुकलाई बताइरहँदा पनि विश्लेषकहरूले सुन्यानसुन्यै गरे। कतैबाट कुनै सहानुभूतिको स्वर पनि उठेन। यस्तो महत्त्वपूर्ण विषयवारे पनि सीधा समाचार छापिने बाहेकको गम्भीर विश्लेषण सार्वजनिक गर्न कोही अगाडि सरेन, यद्यपि पड्यन्त्र भएकै तर्क पनि पुनः राख्न सकिन्थ्यो। पहिलोपटक मुख्य 'आरोपित'बाट सफाइको प्रयास अगाडि आइसकेपछि फेरि फर्केर हत्याकाण्डको 'सार्वजनिक' बुझाइ पुनर्मूल्याङ्कन गरौं भन्ने कुरै उठेन। यो एकखालको सामाजिक क्रूरता हुन पुग्यो।

ज्ञानेन्द्रको नकारात्मक स्वभाव तथा प्रमाणित अधिनायकवादी चरित्रका कारण उनलाई मन नपराउनेहरू उनको प्रतिरक्षामा किन अधि सर्नुपर्दथ्यो र भन्नुहोला। तर, यो त बहु-हत्याको आरोप थियो, आरोप प्रमाणित नभएसम्म ज्ञानेन्द्रलाई निर्दोष नै मान्नुपर्ने होइन र? तर, उनको प्रेस वक्तव्यमार्फत आएको नारायणहिटी हत्याकाण्डबारेको विवरण गम्भीर भई सुन्नलाई समेत कसैको समय भएन। जसले बौद्धिक क्षेत्रमा विद्यमान 'वैचारिक सामन्तवाद' र लाचारीपनको अवस्था उजागर गर्दछ।

राजसंस्थाविरुद्ध नेकपा (माओवादी)को चर्को अभियानको सन्दर्भमा पनि कतिपय विश्लेषकहरू 'काँतर' बन्न पुगेको हुनुपर्छ। आफूलाई कसैले 'राजावादी' भनिदिला कि भन्ने डर मनमा पलाएका कारण आफूले बुझेको वा देखेको 'सत्यता'सँग हिँड्नुको साटो यस विषयलाई यत्तिकै लत्रिन दिएको पनि हुन सक्छ विश्लेषकज्यूहरूले। यदि यसो हो भने तथ्य र सही विश्लेषणको साटो भय, गैर-संवेदनशीलता र काँतरपनका कारण ज्ञानेन्द्रमाथि लागेको अभियोग उल्ट्याउन प्रभावशाली व्यक्ति र नागरिक अगुवा अधि नसरेको भन्न मिल्छ।

हामीले सही तरिकाले नारायणहिटी हत्याकाण्ड बुझ्न खोजेनौं भने यसको भूतले हामीलाई पछ्याइरहने छ। नारायणहिटीको भूतले समाजको खुट्टा सधैं अल्झाइदिनेछ र हामीलाई सधैं नै यो 'पड्यन्त्रको कथा'भित्र

बन्दी बनाइदिनेछ। आम जनतालाई सुसूचित गर्ने जिम्मा लिएको विचार निर्माणकर्ताले नै अर्काले के भन्लान् भन्दै मुखमा सियोधागो लगाउने हो भने यो समाज कहिले माथि उठ्ला। तर्सी-तर्सी, छामछाम छुमछुम गर्दै मात्र विचार पोख्नेलाई चुनौती दिनुपरेको छ, सायद। राजसंस्थासमेत गाँसिएको इतिहासलाई बुझ्न सिकौं, गणतान्त्रिक नेपालमा लोकतान्त्रिक संस्कारको विकास गरौं, जसका लागि वैचारिक साहस नभएसम्म केही हुँदैन। कुनै पनि एक व्यक्तिलाई प्रमाणबिना हत्याको दाग बोकिरहन बाध्य तुल्याएर आधुनिक समाजको विकासक्रममा बाधा नपुऱ्याऊँ।

षड्यन्त्र त राजनीति र बृहत् समाजमा हुन्छ नै, कतै हुँदै हुँदैन भनेको होइन। बेलाबखतमा अकल्पनीय षड्यन्त्रहरू पनि रचिन्छन्। अङ्ग्रेजीको एउटा कथन- 'फ्याक्ट्स आर अफ्टन स्ट्रन्जर द्यान फिक्सन' हामीकहाँ पनि लागू हुन्छ। तर जबर्जस्ती 'फिक्शन' बुझ्ने चाहना छ हामीमा। वास्तवमा सुफुफु नागरिकको दायित्व नै कुनै पनि घटनालाई विश्लेषणद्वारा बुझ्ने चेष्टा गर्नु हुन्छ। परिपक्व अध्ययनद्वारा नै घटनाको सही कारण र तथ्य अगाडि आउँछ। विदेशनीतिमा होस् वा आन्तरिक मामलामा, तथ्यको मूल्याङ्कन तथा घटनाक्रम र तर्कको प्रयोगमार्फत पनि कुनै जवाफ वा निर्णय आएन भने त्यतिबेला षड्यन्त्रको खोजी गरे पनि हुन्छ- कतै विदेशी हात, कतै जासुस, कतै को त कतै को भनेर। तर, पहिला तथ्य र प्रमाणको सङ्कलन र त्यसबाट प्राप्त निष्कर्षमा पुग्ने कोसिस हुनुपर्छ।

जसले पनि विनासिद्धान्त र पूर्वाग्रहसित भएर मात्र काम-कुरा गर्छ भन्ने मान्यता आज नेपालीको राष्ट्रिय चरित्र नै भएको जस्तो छ। कसैले निष्ठा, दर्शन, नैतिकतामा अडेर पनि जीवनयापन गर्छन् भन्ने मान्यता हराउँदा पनि षड्यन्त्रको पोखरीमा तुरुन्तै डुबुल्की मार्न हामीलाई सजिलो भएको छ। नारायणहिटी हत्याकाण्डको हकमा लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालमा फेरि पनि एउटा औपचारिक अनुसन्धान र खोजी जरुरी छ, जसले नारायणहिटीको भूतबाट हामीलाई राम्ररी छुटकारा दिलाओस् र जनताले पनि तथ्यपरक बुझाइको आधारमा यो काण्डलाई आफ्नो मनबाट पन्छाउन सकून्।